

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЕМАНТИКИ ПАРАЛЕЛЬНИХ УТВОРЕНЬ У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Проблема поступового розходження, взаємодії та взаємовпливу семантики паралельних форм різних слов'янських мов є надзвичайно цікавою, але складною і неоднозначною. Досить часто висновки про взаємообумовленість співвідносних значень мають лише гіпотетичний характер, форму певного наукового припущення, варіанту, але одночасно необхідність і вагомість таких порівнянь є незаперечною. Так, наприклад, можна говорити про перетинання семантичних кіл старосл. *вертопрах* з чеськ. *vetroplach*, слов'янського власного імені *Borivoj* та укр. *буревій*, про взаємопов'язаність укр. форм. *провідник*, *провід* з чеськ. паралеллю *vojvoda* - *veyvoda*.

Про можливість корелятивної взаємодії паралельних утворень, трансформацію зовнішньої форми при збереженні змісту свідчить, зокрема, слово *ratolest*, яке є видозміненим польськ. *Latorosl*, і саме таке зіставлення допомагає зрозуміти шляхи формування семантики обох утворень. Форму польської мови *niedzwiadz*, можна розглядати як перевернену прасл. **medued* і запозичену польськими полянами у одного з лісових племен.

Певні припущення можна зробити і з приводу виникнення в українській мові форми *белебень*, яка в етимологічному мовнику пояснюється як "підвищене і відкрите місце", а як можлива причина виникнення наводиться відтворення шуму вітру чи води. Однак в чеській мові функціонує прислівникова форма із співзвучним фонетичним складом і прозорішою семантикою *nabiledni*, яку варто розглядати поруч з українською (пор. "Bylo nabiledni, ze papez kteri ho vzal na milost, by vlastne podkopal instituci papezstvi" /Vankova/).

Не менш цікаві процеси спостерігаються серед дієслів з архаїчними формами спільнослов'янської експресивної та родової префіксації. Так, зокрема, в укр. мові дієслова *посміхнутись* та *усміхнутись* можуть сприйматися як абсолютні синоніми, хоча останнім часом намітилась їх виразна стилістична диференціація: у *посміхнутися* є негативний відтінок глузування, іронії, кепкування. Що є основою формування такої семи? Паралельні утворення інших слов. мов (болг. *поусмея*, слов. *pousmiat'*, чеськ. *pousmaz*) доводять, що в основі появи негативного стилістичного забарвлення лежить нейтральне значення "усміхнутись трошки, незначно", пор.: "/Papez/ slabe se peusmal..." /Vankova/; "Pan Albrecht se jizlive pousmal" /Trebizsky/.

Розмежування сем на підсилюючу і детермінативну помітимо при зіставленні хорв. *rozadržati* / *malo zadržati* (з укр. *поудержати*, *постримати*: "Поудержмо дух неситий!" /Сковорода/). Українські багатопрефіксні утворення *призабути*, *привідчинити* мають обмежувальну семантику, яка зумовлюється вторинним префіксом *при-*; в чеськ. мові він в аналогічній дериваційній ситуації має емпатичне значення, пор.: "To se zeptej spis Toho chlapa, co lezi prizabity..." /Vankova/.